

УДК 930.253:94|(477.7)“1765”

О. М. ПОНОМАРЬОВ*

ВІД ПЕРШОЇ ПУБЛІКАЦІЇ – ДО АРХЕОГРАФІЧНОГО
ВІДТВОРЕННЯ РАПОРТУ КОША НОВОЇ ЗАПОРОЗЬКОЇ СІЧІ
ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРУ МАЛОРОСІЇ, ПРЕЗИДЕНТУ
МАЛОРОСІЙСЬКОЇ КОЛЕГІЇ ГРАФУ П. О. РУМ'ЯНЦЕВУ
(1765 Р.)

*Пам'яті Олександра
Рябініна-Скляревського –
дослідника козаччини,
архівіста, патріота*

Уперше публікується археографічно опрацьований рапорт Коша Нової Запорозької Січі генерал-губернатору Малоросії, президенту Малоросійської колегії графу П. О. Рум'янцеву за 1765 р. Розглянуто історію попередніх публікацій рапорту, зазначено їхні недоліки, вказано на неабияку роль рапорту для історії Запорозького Війська та передісторії м. Одеса.

Ключові слова: рапорт Коша; фортеця Єні-Дунья; селище Хаджибей; А. Скальковський; К. Іванов; запорозька розвідка.

У 165-ту річницю Центрального державного історичного архіву України, м. Київ (ЦДІАК України) цілком доречно згадати про один широковідомий документ, що зберігається у фонді “Архів Коша Нової Запорозької Січі” (Ф. 229) та висвітлює призабуті сторінки нашої козацької історії та турецького панування в Північному Причорномор'ї.

Йдеться про рапорт Коша¹ генерал-губернатору Малоросії, президенту Малоросійської колегії графу П. О. Рум'янцеву від 30 червня 1765 р. про будівництво турками з весни 1765 р. фортеці Єні-Дунья на місті колишнього селища Куджабей (Хаджибей)².

* Пономарьов Олександр Михайлович – кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник відділу давніх актів Центрального державного історичного архіву України, м. Київ.

Вперше повністю цей документ було опубліковано А. Скальковським у газеті “Одесский вестник” 23 серпня 1844 р.³ і частково відтворено (у тій частині, що стосується передісторії Одеси) у виданнях його фундаментальної праці “История Новой Сечи” за 1846 р.⁴ та 1885 р.⁵ Відповідно, частину документа було розміщено й в україномовному виданні “Історії Нової Січі” 1994 р.⁶

Згадував А. Скальковський цей документ і в інших своїх працях. Причому вперше він широко процитував пасаж про селище Куджабей і турецьку фортецю Єні-Дунья ще 1836 р. у своїй монографії⁷. На початку 1836 р. в “Одесском вестнике” А. Скальковським теж описано події весни–літа 1765 р. в урочищі Куджабей, але фортеця Єні-Дунья там не згадується⁸. До 100-річчя штурму Хаджибею газетна публікація 1836 р. була видана окремою брошурою, де також широко цитувався документ вже зі згадкою про Єні-Дунью⁹. Можна припустити, що вже від 1836 р., коли рапорт Коша став використовуватися А. Скальковським у якості джерела, і до його повної публікації в серпні 1844 р., йшло активне осмислення вченим наукової ваги та верифікації цього документа.

Завдяки публікації А. Скальковського рапорт Коша увійшов у науковий вжиток, а евристична цінність зробила його незамінним джерелом для дослідників передісторії Одеси, у зв'язку з чим останнім часом одеськими вченими було здійснено низку його републікацій¹⁰. Принагідно зазначимо, що для дослідників запорозького козацтва є цінною монографія В. Хмарського, де зведено в єдину таблицю усі дані про публікації документів, здійснені А. Скальковським, із зазначенням місця і року видання. У праці вказано також відомості і про публікацію пропонованого нами документа¹¹.

Віддаючи належну шану А. Скальковському як корифею дослідження козацтва, не можемо не вказати на іноді хибне відтворення тексту і відсутність легенд у використаних документах, що, передусім, було обумовлено тогочасним станом археографії. Однак, його праці й досьогодні є цінним джерелом з історії козацтва, до того ж, важливі ще й тим, що звужують для дослідників коло пошуку.

Така ситуація склалася, незважаючи на те, що всі документи січової канцелярії, відтворені повністю чи частково А. Скальковським, переважно відклалися у фонді “Архів Коша Нової Запорозької Січі” (Ф. 229). З цими документами “козацький Нестор” працював свого часу в Одесі і протягом близько 60 років¹² був чи не єдиним, хто мав до них доступ, що було зумовлено не тільки амбіціями вченого, а й відсутністю архівної установи на теренах Південної України, де б могли зберігатися цінні документи з історії козацтва.

Про наповнення документами фонду “Архів Коша Нової Запорозької Січі”, їх значення для історії козащини, можна судити за Описом справ цього фонду¹³, який, однак, не є подокументним описом. Незнач-

ні помилки при укладанні першого видання Опису призвели до того, що рапорт Коша лишився поза увагою дослідників. Варто зауважити і про помилки, наявні у виданнях рапорту Коша, які, на перший погляд, можуть видатися дріб'язковими. Так, свого часу дослідниками було виявлено різночитання у публікаціях А. Скальковського, але відсутність документа не давала можливості зрозуміти, які дані є автентичними.

Йдеться про те, що у газетній публікації 1844 р. та 2-му виданні “Истории Новой Сечи” 1846 р. відстань між Очаковим та новобудовою – фортецею Єні-Дунья зазначається у 50 верст, а видання 1885 р. подає цифру 60 верст. На це звертає увагу й упорядник хрестоматії Т. Гончарук із посиланням на думку А. Красножона, зазначаючи, що “і, можливо, в першій публікації [документа] щодо цього мала місце помилка”¹⁴. Власне, ще до видання хрестоматії, наявні різночитання у тексті газетної публікації 1844 р.¹⁵ та у 3-му виданні “Истории Новой Сечи” спонукали нас до вивчення цього питання, і, відповідно, до пошуку документа. Вже при знайомстві з відпуском рапорту Коша ми бачимо цифру у 50 верст. Таким чином, виходить, що помилка (вочевидь, це був друкарський огріх) вкралася вже у 3-тє видання “Истории Новой Сечи”.

О. Маркевич, який присвятив селищу Хаджибей одну з перших ґрунтовних праць з цієї тематики, у 1894 р. помилково вказав, що відстань між Очаковим та Єні-Дуньєю становить 60 верст. У тій же праці він також хибно тлумачить дату початку будівництва фортеці Єні-Дунья і самого рапорту Коша, як 1764 р. Відтоді ця помилка міцно засіла в історіографії¹⁶.

Це обумовлено тим, що А. Скальковський в “Истории Новой Сечи” в одному місці, хоч і не вказує рік поїздки в бік Каушан К. Іванова, однак з контексту зрозуміло, що йдеться про 1765 р., а в іншому зазначає, що рапорт Коша датований 30 червня, але без згадки року¹⁷. Тоді як у посиланні фігурують події осені 1764 р., коли було усунено від влади кримського хана Крим-Гірея, що й призвело до хибного датування рапорту 1764 р.¹⁸ Першим, хто вказав на цю неточність у виданнях “Истории Новой Сечи” А. Скальковського, був С. Боровий, однак і він не посилався на першоджерело¹⁹.

Повна і точна дата зазначалася А. Скальковським лише в газетній публікації 1844 р. в “Одесском вестнике”, яку вже мало хто вивчав, позаяк були новіші видання “Истории Новой Сечи” за 1846 та 1885 рр., які подавали, як бачимо, неповну і, на перший погляд, суперечливу інформацію.

У тому, що дослідники XIX–XX ст. брали за основу 3-тє видання “Истории Новой Сечи”, зважаючи на те, що новіші видання мали б бути уточненими, немає нічого дивного. Однак вийшло якраз навпаки, точними виявилися публікація 1844 р. та 2-ге видання “Истории Новой

Сечи”, які подають цифру у 50 верст. Таким чином, використання неточних даних археологами, істориками й краєзнавцями щодо датування рапорту 1764 р. можна віднести на рахунок їхньої неухважності.

На сьогодні, як з’ясувалося, в історичній науці існують дві парадигми щодо місцезнаходження Єні-Дунья. Відповідно до однієї, фортеця розташована на березі Тилігульського лиману, а іншої – на березі Хаджибейського.

Перша, на думку проф. А. Добролюбського, підкріплена археологічними артефактами та картою Р. Занноні²⁰, що мають довести розташування Єні-Дунья на Тилігульському лимані. Однак карта італійського картографа у цьому випадку є сумнівним аргументом, який щодо локалізації не тільки Єні-Дунья, а й інших топонімів мало що прояснює. Відомо, що Р. Занноні при складанні карти користувався латиномовним виданням праці Д. Кантеміра “Описание Молдавии”, звідки похибка щодо місцезнаходження Татарбунар перейшла на мапу²¹. Причому помилка була свідомою, оскільки з опису до карти Польщі 1779 р. теж випливає, що Татарбунари розташовані на шляху від Балти в бік Очакова²². Це вказує на те, що картограф не знімав план місцевості безпосередньо, а брав за основу карти попередників та писемні джерела.

До інших похибок праць, що стали першоосновою мапи Р. Занноні, варто віднести і локалізацію середньовічної фортеці Тінт, яку Д. Кантемір розміщує в різних місцях. Наявність карт у виданнях XVIII ст. мала, на думку Н. Руссева, показати ерудованість тогочасних авторів та їхню відданість традиціям європейської історіографії²³.

Отже, той факт що Р. Занноні розташував Єні-Дунью на Тилігульському лимані, варто сприймати відповідно до цілей того часу, які в силу розвитку картографії ще не мали вузько утилітарного спрямування. Позначення фортеці не там, де вона була, можна віднести на рахунок того, що автор і не ставив перед собою завдання бути вкрай точним, а не до недбалства картографа, що й призвело, в свою чергу, до топографічної помилки. Слід також зазначити, що розташування Єні-Дунья на Тилігульському лимані не підтверджується іншими картографами.

До картографічного доробку, створеного сучасниками Р. Занноні, варто віднести мапу “Угорщини та прилеглих територій...” Тобіаса Конрада Лоттера, (яка датується нами н. р. 1760 р.–1772 р., але ближче до останньої дати), де навпроти входу до Куяльницького лиману стоїть позначка “port Коуа Веу”²⁴. Натомість згадок про Єні-Дунью немає, оскільки вона була частиною хаджибейських укріплень. Такі дані узгоджуються з османськими джерелами, що описують Хаджибей як фортецю середніх розмірів із портом, де є пристань та маяк²⁵. Про будівництво маяка, який, на нашу думку, запорожці-розвідники та їхні агенти могли сприйняти за зведення фортечної башти, зазначалося й після рапорту Коша, у реляції канцлера М. Паніна від 22 лютого

1766 р. до російських дипломатів у Стамбулі²⁶, з чого можна зробити висновок що Єні-Дунья і є частиною укріплень Хаджибейської паланки²⁷, що загалом прояснює ситуацію.

Інша версія підкріплена документом, який ми публікуємо нижче, де один-єдиний раз згадується фортеця Єні-Дунья, будівництво якої ведеться “при море”, де до того було “село... Куджабей”. Більше підкріплення гіпотези, що Єні-Дунья локалізується в районі сучасної Одеси, в документі немає. Не зустрічалася нам Єні-Дунья (на що були великі сподівання) і у жодному з документів Коша, які доводилося опрацьовувати.

Картографічні зображення Єні-Дуньї потребують окремого дослідження, однак принагідно зауважимо, що тогочасні мапи по-різному відтворювали топоніміку Хаджибейського лиману. Так, “Пограничная Карта Российской и Турецкой Империи и Польши” Я. Шмідта 1769 р. також працює на користь вказаної вище версії, оскільки означає Єні-Дунью біля Хаджибейського лиману²⁸. Обидва видання (російське та латиномовне) “Генеральной карты Новороссийской губернии” І. Ісленьєва 1779 р. зазначають лише фортецю Годжабей²⁹. Франкомовна мапа 1787 р. взагалі між Очаковим та Бендерами не містить ніяких позначок³⁰.

Питання картографування Хаджибею, й побічно Єні-Дуньї, розглядав ще 1928 р. Ф. Петрунь, показавши викладом матеріалу, що він є прихильником локалізації Єні-Дуньї на Хаджибейському лимані³¹.

До тих, хто обстоює розміщення Єні-Дуньї на Хаджибейському лимані, в межах сучасної Одеси, належать одеські науковці І. та Г. Сапожнікови, Т. Гончарук та інші.

З огляду на те, на яке видання посилається дослідник, відстань між фортецями Очаків та Єні-Дунья подається, відповідно, у 50 або 60 верст³². Такі різночитання призвели до того, що А. Добролюбський та С. Гізер стали відстоювати, на перший погляд, застарілу в історіографії думку про розташування Єні-Дуньї на правому березі Тилігульського лиману³³. Їх колеги І. та Г. Сапожнікови в черговий раз спростували цю гіпотезу³⁴, зазначивши, що вона вже була розкритикована Ф. Бруном³⁵, вказавши джерело хибного висновку – карту Р. Занноні. До того ж, І. та Г. Сапожнікови зазначають, що у А. Скальковського міститься ще одна згадка про розташування Єні-Дуньї в Хаджибейському лимані, датована липнем 1774 р., яка, щоправда, не містить посилань на будь-який документ, а є лише актуалізацією А. Скальковським уже вживаного ним топоніму³⁶.

Збираючи матеріал для статті, нам довелося переконатися у тому, що рапорт супроводжувала якась лиха доля. Знаний дослідник козаччини О. Рябінін-Скляревський наприкінці 1920-х–початку 1930-х років уклав опис справ Архіву Коша, здійснивши колосальну працю з опра-

цювання майже 40 тис. аркушів, яка до останнього часу була практично непоміченою для дослідників козаччини³⁷. Однак і він був неточним у описі справи 186, зазначаючи у виданні 1931 р., що “30/VI [1765 р.] Кош доносить до Румянцева про виїзд хана Крим-Герая до Стамбулу за указом Порти”³⁸, тоді як Крим-Гирея було усунуто від влади Портою ще восени 1764 р., а у 1764–1768 рр. правив хан Селім-Гірей. Ця плутанина з кримськими ханами перейшла і в 2-ге видання праці О. Рябініна-Скляревського, яке було здійснене вже за незалежної України³⁹.

Зрештою настав час виправити цей прикрий недогляд. Відтак лише знайомство з першоджерелом може розставити усі крапки над “і”.

Дрібні недогляди є і у 1-ій публікації рапорту Коша. Так, грецький порт Пірей, або Піреус, як прочитано нами у документі, відтворено в “Одесском вестнике” як Піргус, що не давало змоги правильно локалізувати його розташування. Цікавим є й написання в документі топоніму Хаджибей, як Куджабей. А. Скальковський в дужках показує варіанти написання: “Прежде же было там село и именовалось Куджабей (Качи-бей, Хаджи-бей)”⁴⁰. Решта різночитань чи пропуску слів дійсно несуттєві і на загальний зміст публікації рапорту Коша не вплинули.

Однак, повернімося до самого першоджерела. Численні закреслення та вставки, що свідчать про редакторську роботу січової канцелярії, теж мають свою цінність для прискіпливо-допитливого дослідника.

Рапорт датовано 30 червня 1765 р. і, очевидно, писано протягом 3-ох днів, на що вказує виправлення цифри “28” на “30” наприкінці листа. Відповідно до питань, які висвітлює документ, його можна розбити на 3 блоки: 1-ий стосується від’їзду кримського хана Селім-Гірея до Стамбулу; 2-ий свідчить про будівництво турками нової фортеці Єні-Дунья на території селища Хаджибей; 3-ій блок пов’язаний з воєнними діями між Грузією та Персією, де перші, начебто, здобули перемогу.

На нашу думку, будівництво Єні-Дунї та зміцнення вже існуючого порту Хаджибей, яке розпочалося навесні 1765 р., було не чим іншим, як відповіддю Стамбулу на все зростаючу військову присутність Росії на Півдні України. Про це зазначав ще А. Скальковський у своїй ювілейній промові, говорячи про страх турків перед фортецею Св. Єлизавети та новосербськими шанцями⁴¹.

Османські державні мужі розуміли, що твердинь Бендер, Ізмаїлу та Очакова буде замало, аби відстоювати ці землі у війнах з Росією. А тому, як справедливо помітив свого часу Ф. Петрунь, турки, прикриваючись постачанням будівельних матеріалів до Очакова (начебто для ремонту), встигли завезти достатню кількість робітників та матеріалів для зведення нового укріплення – фортеці Єні-Дунья⁴².

Несподівана поява фортеці, хай там хоч якої, призвела до тимчасової розгубленості у Петербурзі, про що свідчить лист канцлера М. Пані-

на П. Рум'янцеву. “Прокол” російського посольства в Стамбулі, яке б мало застерегти турок та попередити канцлера, був очевидним⁴³.

Тим часом Кіш, маючи повідомлення про від'їзд кримського хана Селім-Гірея з Бахчисараю протягом весни–літа 1765 р., пильно стежив за ситуацією на порубіжжі з ханатом. Із листування Коша з Бугогардівською паланкою видно, що 19 червня паланковою канцелярією отримано ордер Коша, і 25 числа того ж місяця полковник Я. Біда повідомляв про те, що на розвідку до Каушан було відправлено військового кантаржія К. Іванова⁴⁴ (в рапорті Коша П. Рум'янцеву він фігурує як товмач) разом із писарем Бугогардівської паланки І. Золотарьовим та 3-ма козаками, які повідомили, що “по [сведениям], завзятым от султана Едисанской орди [Адыл-Гирея], Селим-Гирея хана в Каушанах не имеется, а отправился [он] в Царь-Град”⁴⁵.

Цей рапорт отримано в Коші 1 липня. Звертаємо на це особливу увагу, оскільки рапорт Коша П. Рум'янцеву датований 30 червня. Це нашо вухує на думку, що Кіш ґрунтувався не тільки на донесенні К. Іванова, а й даних інших розвідників, і повідомлення, отримане в Коші, лише підтвердило вже знану запорожцями інформацію.

Також виправлення дати відправки рапорту Коша з 28 на 30 червня вказує, що саме 30 червня січова канцелярія вже очікувала отримати інформацію безпосередньо з Гарду, аби негайно звітувати генерал-губернатору Малоросії про стан справ. Можна також припустити, що оскільки на оригіналі рапорту бугогардівського полковника стоїть дата – 1 липня 1765 р. – у відпуску рапорту, що публікується нижче, вже не стали виправляти ще раз. Отже, фактично, не 30 червня, а 1 липня було відправлено рапорт П. Рум'янцеву, який саме в той час і перебував в Україні⁴⁶, однак на Січ не заїжджав через певні обставини⁴⁷.

Для з'ясування усіх подробиць нами було витрачено чимало часу, однак головного зробити не вдалося, – оригіналу рапорту Коша від “30 червня 1765 р.” не було виявлено⁴⁸.

Низка донесень, серед яких були донесення запорозьких старшин М. Уса (кінець травня)⁴⁹ та І. Чорного (від 13 червня), полковника бугогардівського Я. Біди (від 25 червня)⁵⁰, козака Шкуринського куреня В. Бурхановського (від 8 липня)⁵¹, компанійського сотника осавула І. Борозни (від 20 серпня)⁵² стосувалися, в основному, мети поїздки Селім-Гірея до Стамбулу, маршруту його слідування тощо.

Однак, лише донесення військового кантаржія К. Іванова, крім інформації про Селім-Гірея, містило й дані щодо будівництва фортеці Єні-Дунья. Про те, що фортеця була новою, а відтак її назва – незвичною для козаків, побічно свідчить той факт, що відтворити турецький топонім січовий писар зміг лише з 3-го разу.

Донесення кантаржія К. Іванова мало бути усним, зважаючи на його виняткову секретність, що впливає з рапорту полковника Я. Біди до

Коша, який зазначав військовому судді П. Головатому, що “оной кантаржѣй словесно в обстоятелствѣ обо всем том (що розвідано – *О. П.*) вашему высокородию донестъ имеет”⁵³. Ця унікальна розвідувальна інформація і стала основою рапорту Коша П. Рум’янцеву.

Свого часу *О. Рябінін-Скляревський*, підкреслюючи неабияке значення запорожців у здобуванні розвідувальних даних, зазначав, що Кіш відповідав на запитання, які отримував від генерал-губернатора з Києва, від гетьмана з Глухова та від генерал-аншефа з Української лінії, “орієнтуючи всі три інстанції своїми інформаціями, щодо Криму (а також Очакова та ін. турецьких фортець – *О. П.*)”. Автор наголошував далі, що Кіш знається на ситуації щодо відносин із сусідами, більше ніж всі 3 інстанції разом. “Навпаки, не Кош тут залежить від них, а вони просять інформації і блукають у темряві, бо безпосередні торговельні зносини, товмачі, ниті прикордонних стосунків всі в руках Коша”⁵⁴.

Діловодні помітки на полях рапорту Коша свідчать про те, що таки дійсно він був надісланий не тільки на адресу генерал-губернатора Малоросії П. Рум’янцева, а ще й київському генерал-губернатору І. Глібову, виконувачу обов’язки головного командира Новоросійської губернії генерал-поручику, командувачу військ Української лінії Якову фон Бранту; командирі Новоросійської губернії, коменданту фортеці Св. Єлизавети генерал-майору *О. Ісакову* та коменданту, очевидно, Новосіченського ретраншаменту (відповідно: №№ 3282–3286).

На жаль, наведений нижче документ не може припинити цей застарілий науковий диспут – де саме розташовувалася Єні-Дунья, оскільки свідчення козака-розвідника можуть видатися декому сумнівними. В документах нам не вдалося віднайти чернеток із записами *К. Іванова*, які б могли допомогти з’ясувати питання. Як уже вказувалося, розвідник передав зібрану ним інформацію до Коша усно. При записуванні його свідчень чи згадуванні інформації міг спрацювати “людський чинник”.

За нашими підрахунками, *К. Іванов* разом з іншими козаками виїхав із Гарду орієнтовно 10–12 червня, прямуючи в бік Каушан. По дорозі він дізнається, що хана вже там немає, і звертає до ставки сераскер-султана Єдисанської орди, яка була тоді на “третьем Куяльнике”, тобто на р. Малий Куяльник, яка разом із р. Середній Куяльник впадала у Хаджибейський лиман⁵⁵. Спустившись уздовж річки і вручивши листи сераскер-султану, він далі повертає ліворуч і потрапляє до Очакова, де отримує від греків різні відомості про політичне становище на околицях Османської імперії. Прямих доказів, що розвідник бачив фортецю на власні очі, в документі немає. Спускатися вниз до моря, а звідти, долаючи степом зайві версти до Хаджибею, де зводилася новобудова турецької фортеці, розвіднику було ні до чого. На нашу думку, він дізнався про Єні-Дунью саме в Очакові, про що побічно свідчить такий

зворот: “да там же, в Очаковѣ... по любопитствам слихал он, Иванов...”, який йде відразу після повідомлення про будівництво нової фортеці.

Звісно, допомогти остаточно з’ясувати, де була Єні-Дунья, могли б інші згадки про її локалізацію в Хаджибейському чи Тилігульському лиманах, і це напевно можна зробити за допомогою турецьких джерел. Однак, незважаючи на всі суперечності, що їх породжує вдумливе прочитання документа, ми на сьогодні маємо археографічно відтворену пам’ятку козацького дипломатарію.

Археографічне опрацювання документів здійснено відповідно до “Методичних рекомендацій...”⁵⁶ Текст подається автентично, стилістику й орфографію збережено, пунктуацію уточнено, виносні літери виділено курсивом.

¹ При археографічному опрацюванні документів Архіву Коша було прийнято за правило називати документ (ордер, рапорт тощо) посланим від усього Коша, якщо посадова особа, яка підписалася, до своєї титулатури додає приставку “из старшиною и товариством”. Документ, підписаний одноосібно без згадки старшин і козаків, вже не є документом, який надсилається від усього Коша, що і має відбиватися при складанні заголовку. Однак у пропонуваному документі відсутні згадки як про Кіш, так і про військового суддю П. Головатого, як ймовірних адресантів.

Очевидно, А. Скальковський, переглянувши інші документи справи, де військовий суддя П. Головатий виступає як наказний кошовий (оскільки кошовий П. Калнишевський влітку 1765 р. перебував у Петербурзі), див.: ЦДІАК України (Центральний державний історичний архів України, м. Київ). Ф. 229. Оп. 1. Спр. 175), дійшов висновку, що рапорт можна назвати секретним рапортом військового судді П. Головатого. Зазначимо, що саме в цей час точилася суперечка між Кошем та офіційним Петербургом щодо невизнання легітимності факту повторного обрання П. Калнишевського кошовим отаманом (докл. див.: *Пономарьов О.* Архівні документи про повторне обрання Петра Калнишевського кошовим отаманом у 1765 році//*Часопис української історії.* 2016. Спец. вип. 34. С. 11–18). У Петербурзі ж були схильні визнавати кошовим отаманом Григорія Федорова (Лантуха), про що свідчить і ордер графа П. О. Рум’янцева “атаману кошовому Войска Низоваго Запорожского Григорью Федорову с старшиною...” від 13 червня 1765 р.//ЦДІАК України. Ф. 229. Оп. 1. Спр. 186. Арк. 31.

Ми все ж таки схильні вважати цей документ рапортом Коша, виходячи з діловодного оформлення (написання імені адресата, зазначення №№ вихідної кореспонденції численним адресатам, датування наприкінці документу), як цілком офіційного документа та таким, що не належить до приватного листування або конфіденційного, в яке старшина і товариство не були втягнуті. Більше того, рапорт відправлений з Січі без відома “старшини и товариства” будь-ким з військової старшини, закладав би небезпечний прецедент. Підтвердженню думки, що документ є саме рапортом Коша, ми завдячуємо Л. З. Гісцовій, яка усно проконсультувала нас з цього питання.

- ² ЦДІАК України. Ф. 229. Оп. 1. Спр. 186. Арк. 30–30зв., 36–36зв. Відпуск.
- ³ Цей документ було оприлюднено, тобто, зачитано на зборах 22 серпня 1844 р. із нагоди 50-річчя заснування Одеси, а надруковано наступного дня в місцевій газеті разом зі вступним словом промовця: Скальковский А. Новый документ для истории Одессы//Одесский вестник. 1844. 23 августа.
- ⁴ Скальковский А. История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского. В 3 ч. Изд. 2-е. Ч. II. Одесса, 1846. С. 294–295.
- ⁵ Скальковский А. История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского. В 3 ч. Изд. 3-е. Ч. II. Одесса, 1885. С. 271–272.
- ⁶ Скальковский А. Історія Нової Січі або останнього Коша Запорозького/передм. та комент. Г. К. Швидько. Дніпропетровськ, 1994. С. 390.
- ⁷ Скальковский А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края. В 2 ч. Ч. I. Одесса, 1836. С. VIII.
- ⁸ Скальковский А. Адмирал де-Рибас и основание Одессы//Одесский вестник. 1836. 22, 25, 29 января, 1 февраля.
- ⁹ Скальковский А. Адмирал де-Рибас и завоевание Хаджибея. 1764–1797. Одесса, 1889. С. 12–13.
- ¹⁰ Невичерпні джерела пам'яті: збірки наукових статей, матеріалів та републікацій. Т. III. Хаджибей–Одеса та українське козацтво (1415–1797 роки): до 210-ї річниці штурму Хаджибейського замку. Одеса, 1998. С. 34–35; Історія Хаджибея (Одеси) 1415–1795 рр. в документах/за ред. Т. Г. Гончарука. Одеса, 2000. С. 70–72; Гончарук Т. Г. Кошовий отаман Петро Калнишевський та Хаджибей (Одеса). Одеса, 2011. С. 146–147; Історія Хаджибея (Одеси) в працях дослідників XIX–XX ст.: хрестоматія/упоряд. Т. Г. Гончарук. Одеса, 2015. С. 8–9.
- ¹¹ Хмарський В. М. З історії розвитку археографії на Півдні України: Аполлон Скальковский//ЗІФ ОДУ. 1998. Вип. VI. С. 212. Автором вказано про публікацію рапорту Коша в “Одесском вестнике” 1844 р., у 3-му виданні “Истории Новой Сечи” 1885 р. та в українському перекладі 1994 р. Про друге видання “Истории Новой Сечи” 1846 р. В. Хмарський не згадує.
- ¹² Починаючи з грудня 1839 р., А. Скальковский почав отримувати з Катеринослава перші пакунки січових документів, які йому надсилали до березня 1847 р., а лише у жовтні 1898 р. він передав їх до “архіву управління новоросійського та бесарабського генерал-губернатора, зокрема його архіваріусу О. Мілеру”. Цит. за: Хмарський В. М. З історії розвитку археографії на Півдні України: Аполлон Скальковский//ЗІФ ОДУ. 1998. Вип. VI. С. 101–105, 112.
- ¹³ Архів Запорозької Січі. Опис матеріалів. Київ, 1931; Архів Коша Нової Запорозької Січі. Опис справ. 1713–1776. Видання 2-ге, доповнене і виправлене. Київ, 1994.
- ¹⁴ Історія Хаджибея (Одеси) в працях дослідників... С. 9, примітка.
- ¹⁵ Автор статті щиро вдячний д-ру іст. наук, проф. Одеського університету імені І. І. Мечнікова Т. Г. Гончаруку, який люб'язно надіслав електронну версію публікації рапорту Коша, здійснену А. Скальковським у 1844 р.
- ¹⁶ Маркевич А. Город Качибей или Гаджибей – предшественник города Одессы//Записки Одесского общества истории и древностей. 1894. Т. XVII. Отд. II. С. 26. Тут же Маркевич наводить розлогі дані про етимологію цієї назви. С. 9–11. Про 1764 р. згадується не тільки у А. Маркевича, див.: Добролюбский А. О. Археология Одессы. Изд. 2-е, исправленное и дополненное. Киев, 2014. С. 167.

¹⁷ Скальковский А. История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского. В 3 ч. Изд. 3-е. Ч. II. Одесса, 1885. С. 265, 271.

¹⁸ Там само. С. 271.

¹⁹ Боровой С. Я. Хаджибей в 60-х годах XVIII ст.: (в свете новых материалов)//Записки Одесского археологического общества. 1967. Т. II. С. 131.

²⁰ *Giovanni Antonio Bartolomeo Rizzi Zannoni* “Carte de la partie septentrionale de L'empire Ottoman contentant la Crimée, la Moldavie, la Valachie, la Bulgarie, avec la Nouvelle Russie, les Gouvernements d'Astracan, et de Voronez, les Tartares...” 1774 p.// URL: www.raremaps.com/gallery/detail/33495rb/Carte_De_La_Partie_Septentrionale_De_L_Empire_Ottoman_Contentant_la_Crimée/Rizzi-Zannoni-Remondini.htm (дата звернення: 12. 05. 2017).

²¹ Д. Кантемір, пишучи про міста Буджаку, зазначав, що “среди них выделяются находящиеся на берегу Тираса руины древнего города, называемого Татарбунары, то есть татарский колодец: они расположены на высокой скале, у подножия которой бьет чистейший родник”: Цит. за: *Кантемир Д.* Описание Молдавии: факсимиле, латинский текст и русский перевод Стурдзовского списка/сост. и общая ред. Н. Л. Сухачева; предисл. А. Ешану и П. Балмуша; подгот. текста С. Д. Клейнер и Н. Л. Сухачева; пер. с лат. А. В. Андреева и Е. В. Шевцовой; коммент. В. Ешану и А. Ешану. СПб., 2011. С. 184. Отже, молдавський князь помилково “розташував” Татарбунари на Дністрі, що, відповідно, позначилося й на карті Р. Заноні. Про помилку Д. Кантеміра також зазначав одеський науковець В. Полторак у розвідці: Татарбунари: час виникнення міста (історична довідка). URL: tat-muzei.at.ua/load/tatarbunari_chas_viniknennja_mista_istorichna_dovidka/1-1-0-25 (дата звернення: 12. 05. 2017).

²² В “Списке селений и урочищ, лежащих по Днепру от Балты до Воджии, оттуда до Очакова, а от оного по Бугу обратно до Балты, взятый из польской ланкаты, выданной от Риццы-Цанони в Лондоне 1779 г.” теж фігурує топонім Татар-Пунар, що не відповідає дійсності. Див. *Дубровин Н.* Присоединение Крыма к России. В 4-х т. СПб., 1887. Т. III. С. 91.

²³ “Как атрибут географического сочинения того времени, она (карта. – О. П.) имела, пожалуй, большую значимость самим своим наличием, нежели точностью. Назначение этой карты – удовлетворить потребности жанрового канона, а не практические надобности купцов и путешественников”: Руссев Н. Два пассажа из “Описания Молдавии” Димитрия Кантемира: перспективы археологической интерпретации//*Revista de Istorie a Moldovei*. 1994. № 2. Р. 24. Про карту Д. Кантеміра, оригінал якої не зберігся, а відправною точкою слугує найбільш рання копія, видана в м. Амстердам 1737 р., див. у новіших працях, наприклад: *Dimitrie Cantemir, Principele Moldovei. Descrierea stării de odinioară și de astăzi a Moldovei. Studiu Introductiv, notă asupra ediției și note de Valentina și Andrei Eșanu. Traducere din limba latină și indici de Dan Slușanschi. București, 2007. P. 63–91.*

²⁴ *Tobiae Conradi Lotteri* “Tabula Hungaria et Regionum, quae prater ea dependent, Delineata juxta magnum numerum annotationum et mappas manuscriptas vel impreßas, Correcta per Observationes Comitum Marcilii et non nullorum aliorum, Per Guilielmum De l’Isle, Geographum Academiae Reg: Scientiarum” з географічного атласу світу Тобіаса Конрада Лоттера, виданого в м. Авґсбург [у 1774–1784 pp.]. ЦДІАК України. Ф. 739. Оп. 1. Спр. 389. Арк. 16.

²⁵ *Середа О.* Населені пункти Північно-Західного Причорномор'я за османськими джерелами: проблема датування та історичного розвитку//Чорноморська минувшина. 2009. Вип. 4. С. 69.

²⁶ “строющаяся с турецкой стороны... крепость, называемая Енидуния не иное что есть, как починка бывшего в том месте в древние времена небольшого замка с построением одной высокой башни на постановление фонаря для безопасности мореплавателей и входа судов в тамошний залив...”. Цит. за: *Гончарук Т.* Будівлі османського Хаджибея (Одеси) 1760–1780-х рр.: за матеріалами опублікованих джерел та вітчизняної історіографії//Чорноморська минувшина. 2015. Вип. 10. С. 19.

²⁷ “За османською градацією фортифікаційних споруд існують окремі найменування для кожною відповідної величини цих укріплень. Великі фортеці, з декількома рядами оборонних споруд... позначаються як “кале”, середнього розміру, типу форт, – “хисар”, менші за значенням укріплені фортифікації – “паланка”. Щодо фортеці Ходжабей використовується в рівній мірі найменування хисар і паланка”. Цит. за: *Середа О.* Населені пункти Північно-Західного Причорномор'я за османськими джерелами: проблема датування та історичного розвитку//Чорноморська минувшина. 2009. Вип. 4. С. 70.

²⁸ *Шмидт Я. Ф.* Пограничная Карта Российской и Турецкой Империи и Польши. Сочиненная по новейшим известиям при Академии Наук Адъютантом Я. Ф. Шмитом. 1769. URL: www.ukrainianline.info/maps/pogranichnaya-karta-rossijskoj-i-turetskoj-imperij-i-polshi-shmit-1769-god (дата звернення: 12. 05. 2017).

²⁹ *Исленьев И.* Генеральная карта Новороссийской губернии, разделенной на уезды. Сочинена в 1779 году Иваном Исленьевым. 1779. URL: www.ukrainianline.info/maps/generalnaya-karta-novorossijskoj-gubernii-1779-god (дата звернення: 12.05.2017).; URL: www.ukrainianline.info/maps/generalnaya-karta-povorossijskoj-gubernii-1779-god-latyn (дата звернення: 12. 05. 2017).

³⁰ Карта путешествия Его Императорского Величества по самой южной части России в 1787 году. Ле Руж, 1788 год. URL: www.ukrainianline.info/maps/karta-puteshestviya-ego-imperatorskogo-velichestva-po-samoj-yuzhnoj-chasti-rossii-v-1787-godu-le-ruzh-1788-god-frants (дата звернення: 12. 05. 2017).

³¹ Про картографування Качибей й Єні-Дуньї, зокрема, див.: *Петрунь Ф. Е.* Качибей на старинних картах//Записки Одеського товариства природознавців. 1928. Т. 44. С. 191–198. Републікація цієї праці: Історія Хаджибея (Одеси) в працях дослідників... С. 149 – 155.

³² Про питання щодо визначення відстані між Очаковим та Хаджибеєм див.: *Петрунь Ф. О.* Старовинні шляхи Одещини: Історико-топографічна довідка//Вісник Одеської комісії краєзнавства при АН України. 1929. Ч. 4–5: Секція соціально-історична. С. 32–43; *Добролюбский А. О., Гизер С. Н.* Где была Ени-Дунья?//Одесі – 200. Матеріали міжнародної конференції. Ч. I. Одеса, 1994. С. 172–174; *Добролюбский А. О.* Археология Одессы. Изд. 2-е, исправ. и доп. Киев, 2014. С. 167–170.

³³ *Добролюбский А. О., Гизер С. Н.* Где была Ени-Дунья?... С. 172–174.

³⁴ *Сапожников И. В., Сапожникова Г. В.* Запорожские и черноморские казаки в Хаджибее и Одессе (1770–1820)/отв. ред. Л. Л. Зализняк. Одесса, 1998. С. 20.

³⁵ Брун Ф. Судьбы местностей занимаемых Одессой. Одесса, 1865. С. 31; Брун Ф. Судьбы местностей занимаемых Одессой//Брун Ф. Черноморье. Т. I. Одесса, 1879. С. 186–187. Не можна не вказати на той факт, що Ф. Брун сам коливався у своїх висновках: спочатку він дотримувався думки, що Сні-Дунья була розташована на Тилігулі, а згодом – зовсім протилежно – на місці сучасної Одеси.

³⁶ “В июле 1774 года, судьба оружия предала было замок Енидунья в Хаджибейской бухте (нынешнюю Одессу) в руки русских войск...”. Цит. за: Скальковский А. Опыт статистического описания Новороссийского края. Ч. II. Одесса, 1853. С. 468.

³⁷ Малинова Н. Л., Сапожников И. Г. А. А. Рябинин-Скляревский: материалы к биографии. Одесса–Киев, 2000. С. 42, 44.

³⁸ Архів Запорозької Січі. Опис матеріалів. Київ, 1931. С. 71.

³⁹ Архів Коша Нової Запорозької Січі. Опис справ. 1713–1776. Видання 2-ге, допов. і вип. Київ, 1994. С. 92.

⁴⁰ Скальковский А. История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского. В 3 ч. Изд. 2-е. Ч. II. Одесса, 1846. С. 295; Його ж. История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского. В 3 ч. Изд. 3-е. Ч. II. Одесса, 1885. С. 272.

⁴¹ “Основание замка в Хаджибее очень не древнее и было последствием страха, который возбудило в Порте основание крепости Св. Елизаветы и 40-ка или более ново-сербских шанцев, по всей турецко-польской границе”. Цит. за: Скальковский А. Новый документ для истории Одессы//Одесский вестник. 1844. 23 августа.

⁴² Цит. за: Гончарук Т. Хаджибей та запорозьке козацтво (1415–1774 роки)//Невичерпні джерела пам'яті: збірки наукових статей, матеріалів та републікацій. Т. III. Хаджибей – Одеса та українське козацтво (1415–1797 роки): до 210-ї річниці штурму Хаджибейського замку. Одесса, 1998. С. 14.

⁴³ Там само.

⁴⁴ Костянтин Іванов фігурує, як кантаржій не тільки в рапорті бугогардівського полковника, а й на резолюціях Коша на рапорті писаря Інгульської паланки Василя Чернявського від 20 червня 1765 р./ЦДІАК України. Ф. 229. Оп. 1. Спр. 186. Арк. 33. Раніше, у 1763 р., він згадується аналогічно, як “козак куреня Крильвського і войскової кантаржїї Костантій Іванов”//Архів Коша Нової Запорозької Січі. Корпус документів. 1734–1775. Т. 4. Київ, 2006. С. 678.

⁴⁵ ЦДІАК України. Ф. 229. Оп 1. Спр. 186. Арк. 39.

⁴⁶ “Его высокографское сиятельство Петр Александрович Румянцов при проездѣ по Малороссии был на сей сторонѣ в крепости Стія Е[лисавети], в Архангелски и в Орлѣ, и в протчих мѣстах смотрел границы. Слишно било, что непременно будет и в Запорожжа, однак уже проехал возвратно на Переволочну 30 [июня]”. ЦДІАК України. Ф. 229. Оп 1. Спр. 175. Арк. 105.

⁴⁷ “Я в Сече быть не мог, по притчине разных ведомостей... о намерениях крымских татар, напоследок открывшихся вовсе ложных. Представляю себе лутчим случаем побывать там, тогда, когда... о них (козаках – О. П.) точно, что определить изволите”, писав П. Рум'янцев Катерині II з Глухова 27 серпня 1765 р./Петро Калнишевський та його доба: документи та матеріали/упоряд. В. В. Грибовський (гол. упоряд.), В. І. Мільчев., І. Л. Синяк. Київ, 2009. С. 91.

⁴⁸ Нами було переглянуто справи за 1765 р. у фондах “Канцелярія київського, чернігівського, новгород-сіверського губернатора” (ф. 736) та “Канцелярія малоросійського генерал-губернатора Рум’янцева-Задунайського Петра Олександровича” (ф. 763) ЦДІАК України.

⁴⁹ ЦДІАК України. Ф. 246. Оп 1. Спр. 23. Арк. 17зв.

⁵⁰ Там само. Ф. 229. Оп 1. Спр. 186. Арк. 39.

⁵¹ Там само. Арк. 20зв.

⁵² Там само. Ф. 246. Оп 1. Спр. 25. Арк. 8.

⁵³ Там само. Ф. 229. Оп 1. Спр. 186. Арк. 39зв.

⁵⁴ *Рябінін-Склярєвський Ол.* Запорозькі заколоти та керуюча верства Коша XVIII століття//*Малинова Н. Л., Сапожников И. Г. А. А.* Рябінін-Склярєвський: матеріали к біографії. Одеса–Київ, 2000. С. 114.

⁵⁵ *Скальковський А.* Опыт статистического описания Новороссийского края. Ч. II. Одесса, 1853. С. 471.

⁵⁶ *Гісцова Л.* Методичні рекомендації по підготовці до видання “Архіву Коша Нової Запорозької Січі”. Київ, 1992. С. 12–20.

Рапорт

Коша генерал-губернатору Малоросії, президенту Малоросійської колегії графу П. О. Рум’янцеву про виїзд кримського хана Селім-Гірея до Стамбулу, будівництво фортеці Єні-Дунья в 50 верстах від Очакова, війну Оттоманської Порти з Грузією

30 червня 1765 р.

По секрету
До Румянцова
Покорной репортъ

Посиланной от Коша Воиска З.^{*}, за Бугъ-реку в Каушаны, к хану кримскому Селим-Гирею^{**} с писмамы, воисковой здешной томачъ^{***} Костантинь Ивановъ, сего числа возвратяс, по разведиваниямъ в Коше представил, что едучи онъ в Каушаны, услыша подлино^{4*}, что хана кримского тамо нетъ, поручил те писма^{5*} в Третомъ Куяльнике^{6*}, лежащомъ не в отдали от Днестра^{7*}, Едисанской^{8*} орды сераскеръ^{9*}-султану Адил-Гирею сину Селим-Гиреи-хана^{10*}, которои имеетъ тамъ ставку, и от імеющихся^{11*} при немъ толмачей известил-

* Запорожского.

** Написано над рядком Селим-Гирею.

*** Треба толмачъ.

4* Слово правлено.

5* Далі написано над рядком і закреслено состоящему.

6* Третій Куяльник – річка Малий Куяльник.

7* Слово Днестра виправлено з Днепра, після чого закреслено султану.

8* Слово Едисанской виправлено з Белгородской.

9* Слово сераскеръ виправлено з сераскеру.

10* Написано на лівому полі султану Адил-Гирею сину оного Селим-Гиреи-хана, де слово оного закреслено.

11* Далі закреслено тамъ.

ся, что ханъ крымской в самомъ исходѣ прошлого мая поехал в Царыград сухопутно с необшырною асистенцією, по указу Порты*, с каторимъ от Порты приезжал** нарочный капичѣй-баша, с коимъ ханъ и поехал***, і вскоре ожидается в возвратъ. Особливо ж те толмачи ему открылы, что оны // сумнываются: “Не будет лы в Крымъ присланъ от Порты другои ханъ? – ібо-де онои ханъ позванъ к Портѣ неівестно для чего”^{4*}.

С Куяльника ж онъ, Ивановъ, возвратяс с ответнимъ от султана писмомъ^{5*}, проехал до Очакова, где^{6*} в Очаковѣ, і во всех татарских кочевях^{7*}, и нигде, в тамошних местах военного нового народа и приборов никаких воинских, ничего не видно. За Очаковом же к Белгороду, в разстояніи от Очакова въ 50 версть, при море, дѣлается крепость^{8*}, коя наименованна^{9*} Ени-Дунья^{10*}, то есть Новыи Свѣтъ. Прѣжде же било тамъ село и именовалос Куджабей. Оная ж крепость зачалас дѣлается сего году, з весны, а делаютъ ту крепость волохи, на которую камень из степи, с речокъ і балокъ околичных возятъ.

Да тамъ же^{11*}, в Очаковѣ, от прибывших^{12*} туда с Криму грековъ^{13*}, і с Цариграда на судах реизовъ^{14*}, по любопитствамъ слыхалъ онъ, Ивановъ, яко туркы з грузынцами имеютъ ссору, і для того в Анадоль^{15*} болшая турецкая // армия отпращена от Порты, да и недавно-де, назадъ тому днеи з сорокъ, з городов турецких, лежащих при берегах Черного моря: Варны – два, а из Пиреуса^{16*} – тры военные корабли, и на ных военных людей: арнаутов и бошняковъ^{17*} тысячь 12^{18*} туда ж отпращялось. Грузинци ж^{19*}-де и кусулбасы^{20*}, будто^{21*}, недавно жъ взяли турецких девять пашей с болшимъ воискомъ в полонъ, и,

* Далі закреслено туда ж.

** Слово правлено.

*** Далі закреслено и обявляють, что ханъ.

4* Написано на лівому полі ібо-де онои ханъ позванъ к Портѣ неівестно для чего.

5* Слова с ответнимъ от султана писмомъ виправлені з с ответнимы от султана писмамы.

6* Написано на лівому полі.

7* Написано над рядком і во всех татарских кочевях.

8* Далі написано над рядком і закреслено і ново б.

9* Слово правлено.

10* Написано на лівому полі Енидуня замість закресленного Екидуняхъ, яке виправлено з Ехидуняхъ. Треба Ени-Дунья.

11* Далі закреслено дѣ.

12* Слово виправлено з приездивших.

13* Далі закреслено и от прибывших.

14* Реіз – капитан невеликого судна.

15* Далі написано над рядком і для того в Анадоль, де останне слова правлено, замість закресленого и у Грузыю.

16* Пірей – порт в Егейському морі.

17* Слово правлено.

18* Цифру 12 виправлено з до 120-ти.

19* Слова Грузинци ж виправлені з Грузинцов.

20* Кусулбасы – очевидно, перекручена назва одного з народів Закавказзя.

21* Написано над рядком.

что грузинцы над туркамы в баталѣях имѣють виграшы. Выходство того *, при сставкы [!] султанской в Куяльнике, из имѣющихся при нем до немалого числа мурзь, одинъ спрашываль его, Иванова: “Слишно-де, что у грузын** есть вспо-могателное россійское войско. Ибо-де, ежели бѣ того тамъ не било, то б-де грузиньци силамъ турецкихъ*** войскъ не могли противитя”. Напротивъ того онъ ему *отвечал*, что-де все россійскыя войска^{4*} расположеиіе свое имѣють в Россіи, и никуда за граньци двыженій не имѣют, и не слышно^{5*}. Между *ж* тою Едисанскою^{6*} ордою^{7*}, которою онъ // почты всемы авулами, даже до Очакова, проехал, также и в Очакове, и нигде в тамошныхъ мѣстах, опасной болѣзны^{8*} ни малѣйше не слышно, и вездѣ обстоить благополучно, о чем, в. в. г. с^{9*} подчиненности, со упокореніемъ нашѣмъ [!] репортуемъ.

1765 году
іюня 30^{10*} д.

Помітки на лівому полі арк. 30:

на Линѣй до фон Бранта

в Елисаветъ до Исакова

в Києвъ до Глебова^{11*}

до Румянцова №ом 3282

до Глѣбова 3283

до фон Бранта 3284

до Исакова 3285

до коменданта 3286

ЦДІАК України. Ф. 229. Оп. 1. Спр. 186. Арк. 30–30зв., 36–36зв. Відпуск.

The archaeographically elaborated Report of the Kosh of the New Zaporizhzhya Sich to the Governor-General of Malorossiya, the president of the Malorossiya Collegium Count P. O. Rumiantsev on 1765, was firstly published. The history of the previous publications of the report is outlined, their disadvantages and the important role of the Report for the history of the Zaporizhzhya Army and the prehistory of Odessa City are indicated.

Key words: the Kosh Report; Yeny-Dunya Fortress; Hadjibey Village; A. Skalkovsky; K. Ivanov; Zaporizhzhya exploration.

* Далі написано над рядком і закреслено в Куяльнике.

** Слово правлено.

*** Слово правлено.

^{4*} Слова россійскыя войска виправлені з россійское войско. Далі на лівому полі написано і закреслено с которимъ.

^{5*} Далі закреслено и какъ.

^{6*} Написано на лівому полі тою Едисанскою замість закресленного Белгородскою.

^{7*} Написано над рядком.

^{8*} Далі написано на лівому полі Какъ онъ акур. Какъ онъ самовѣрнѣше разведаль, де всі слова крім самовѣрнѣше закреслено.

^{9*} вашему высокографскому сиятельству.

^{10*} Цифру “30” виправлено з “28”.

^{11*} Далі закреслено да до коменда.